

ЗМІСТ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті визначено цілі та принципи навчальної діяльності в процесі підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації як підґрунтя для виділення інших елементів педагогічної системи, серед яких зміст – один з найголовніших. На основі теоретичних положень і наукових розробок щодо сутності понять "підготовка", "процес міжкультурної комунікації", а також визначенні цілей і принципів підготовки, уточнено поняття "процес підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації". З урахуванням структури комунікації та специфіки процесу міжкультурної комунікації виокремлено й проаналізовано концептуально-когнітивний, мотиваційно-перцептивний, комунікативно-діяльнісний компоненти змісту підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації.

Ключові слова: компоненти змісту підготовки, міжкультурна комунікація, менеджери зовнішньоекономічної діяльності.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із науковими й практичними завданнями. Глобальні інноваційні процеси, які відбуваються в системі вищої освіти України, актуалізують роль підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності до міжкультурної комунікації. Означена проблема пов'язана з першочерговими науковими й практичними завданнями підготовки висококваліфікованого, мобільного, конкурентоспроможного фахівця.

Підготовка фахівців передбачає моделювання педагогічної системи, яка складається з взаємопов'язаних інваріантних елементів: мети, педагогічних принципів, змісту, методів і форм навчальної діяльності. Зміст є одним із основних компонентів педагогічної системи. Це сформована система знань, умінь, навичок особистості, досвіду її творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до світу [1, с. 321]. Зміст підготовки необхідно постійно оновлювати у відповідності до потреб суспільства, завдань вищої школи, мети навчального предмета. У зв'язку з цим постає нагальна проблема компонентного обґрунтування змісту підготовки майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) до міжкультурної комунікації (МКК). Компоненти змісту підготовки визначають її оптимальність і впливають на проектування інших елементів педагогічної системи, таких як методи й форми навчання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Підготовці майбутніх фахівців до професійної діяльності у сфері МКК присвячені дисертаційні дослідження А. Бостанжи, О. Зеліковської, А. Козак, О. Резунової та інших учених. У наведених працях зміст навчальної діяльності схарактеризовано через низку компонентів, зокрема предметно-професійного, соціокультурного, соціолінгвістичного, афективного (О. Зеліковська), мотиваційно-ціннісного, когнітивного, процесуального-поведінкового (А. Козак), мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного (О. Резунова) та ін. Проте в педагогічних дослідженнях недостатньо обґрунтовано теоретичні основи виокремлення певних компонентів змісту навчальної діяльності, неповно схарактеризовано когнітивний компонент, який представлено переважно професійними та культурно-специфічними знаннями, здебільшого не визначено міжпредметні зв'язки, реалізація поставлених цілей відбувається через застосування тільки лінгвістичних засобів навчання.

Мета статті – теоретично обґрунтувати та проаналізувати компоненти змісту підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК.

Виклад основного матеріалу дослідження. При виділенні компонентів змісту підготовки до МКК вирішального значення набуває реалізація педагогічних цілей і принципів професійної підготовки фахівців відповідного профілю. Відомо, що будь-яку діяльність мотивовано досягненням певної мети. Мета – це передбачення у свідомості суб'єкта певного результату, на досягнення якого спрямовано його дії [5, с. 406]. Мета навчання залежить від таких факторів, як потреба суспільства в конкурентоспроможних фахівцях, особистісні потреби студентів, роль і професійна майстерність викладача, характер відносин між учасниками педагогічного процесу [2, с. 247]. Мета має відповідати таким критеріям, як ієрархічність, діагностичність, технологічність.

Ієрархічність цілей передбачає їх визначення на рівні освіти країни, ВНЗ, навчальної дисципліни, окремого заняття. На основі аспектного аналізу поняття "міжкультурна комунікація" доведено, що визначення цілей підготовки майбутніх менеджерів до МКК оптимально здійснювати в комплексі навчальних дисциплін (філософії, культурології, психології, іноземної мови, менеджменту ЗЕД тощо) [4]. З цього робимо висновок, що основними цілями в процесі підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК мають стати такі:

- надання студентам знань щодо змісту, структури, функцій МКК та способів здобуття знань з МКК, що передбачає всебічне вивчення об'єкта, аналіз його закономірностей та особливостей;
- вироблення певних умінь і навичок щодо ефективного використання комунікативних засобів у ситуації МКК та управління міжкультурними конфліктами;
- формування професійно значущих якостей особистості, необхідних для успішної міжкультурної взаємодії, таких як мотивація до МКК і рефлексивність.

Критерій діагностичності цілей передбачає вимірювання ефективності навчання, яке можна здійснити завдяки порівнянню отриманих результатів з бажаними. При підготовці до МКК перевіряємо якість знань і характеристики особистісних якостей, оскільки ці параметри змінюються найбільш суттєво в процесі навчальної діяльності.

Критерій технологічності цілей забезпечує перевірку результатів на кожному етапі навчальної діяльності: орієнтувальному, пізнавально-інформаційному, трансформаційно-аналітичному, рефлексивно-оцінному. Принципи навчання визначаємо на основі аналізу факторів, що впливають на такий вид людської діяльності, як міжкультурна комунікація. Такий підхід дозволяє виявити й зменшити суперечності, які виникають під впливом об'єктивного, суб'єктивного, особистісного й людського факторів. На основі вивчення дії об'єктивного фактору виділяємо принципи професійної спрямованості при підготовці до МКК і принцип гуманізації відносин між суб'єктами педагогічного процесу. Суб'єктивний фактор визначає принципи міжпредметних зв'язків, цілісного педагогічного процесу, зв'язку навчання з практикою. На основі особистісного фактору спрацьовує принцип особистісно орієнтованого навчання. Людський фактор визначає принцип діалогізації і толерантності в процесі МКК.

Спираючись на фундаментальні положення й наукові розробки щодо сутності поняття "підготовка" (М. Каган, О. Леонтьєв), поняття "процес МКК" (Т. Грушевицька, Т. Колбіна, О. Леонтович), цілі та принципи навчальної діяльності, уточнимо поняття "процес підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК". Це цілеспрямоване поетапне формування в майбутнього фахівця досвіду міжкультурної комунікації у професійній сфері, що передбачає засвоєння ним системних знань щодо особливостей процесу МКК, формування вмінь і навичок її здійснення, а також розвиток професійно значущих якостей особистості на основі формування ціннісних орієнтацій у сучасному мультикультурному світі.

Відповідно до зазначених цілей і принципів навчальної діяльності обґрунтуємо зміст підготовки до МКК. В основі виділення компонентів змісту процесу підготовки – філософський аналіз поняття "досвід", оскільки формування професійних й особистісних характеристик студентів передбачає засвоєння ними певного досвіду з міжкультурної комунікації. Філософи (Ф. Лазарєв, М. Трифонова) визначають соціальний досвід як сукупність засобів і способів діяльності. Вченим-педагогом І. Лернером у структурі соціального досвіду виокремлено такі основні елементи: знання про об'єкт пізнання як первинну умову самої діяльності, досвід здійснення способів діяльності, досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення людей до світу й один до одного [3, с. 36-66]. Отже, поняття "досвід" охоплює когнітивну, психоемоційну, вольову й поведінкову сферу особистості, це передбачає набуття досвіду у відповідних напрямах.

З урахуванням структури комунікації, що відображає взаємопов'язані між собою перцептивний, інформаційно-комунікативний та інтерактивний аспекти, а також специфіки процесу МКК (особливий психологічний і емоційний стан людей у ситуаціях МКК; відмінності світогляду, ціннісних орієнтацій, вербальних і невербальних засобів комунікації, комунікативних стратегій і стилів, норм поведінки) визначено концептуально-когнітивний, мотиваційно-перцептивний, комунікативно-поведінковий компоненти змісту підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК. Проаналізуємо кожний із виділених компонентів.

Концептуально-когнітивний компонент поєднує сукупність знань, які студенти набувають у процесі вивчення філософського, соціокультурного, психологічного, лінгвістичного, економічного аспектів МКК. На думку І. Лернера, без базових знань неможливе репродукування способів діяльності та їх творче використання. Застосування відомих способів діяльності приводе до отримання нових знань, які уможливають формування нових умінь, стають продуктом усіх елементів діяльності [3, с. 62].

Вивчення філософського аспекту МКК необхідне майбутнім менеджерам для усвідомлення об'єктивних процесів, які відбуваються у світі, розуміння ролі МКК як однієї з найважливіших форм взаємодії представників різних культур на міжнародному й міжособистісному рівнях. Науковцями в галузі філософії (В. Лекторський, Ф. Лазарєв та ін.) наголошено на необхідності суб'єкт-суб'єктних стосунків ділових партнерів у процесі МКК. Прагнення до самовдосконалення уможливує формування емпатії й толерантності, що ґрунтуються на визнанні рівноправності всіх культур. Розуміння функцій МКК, засвоєння принципів міжкультурної взаємодії дає змогу майбутнім менеджерам своєчасно виявляти причини міжкультурних непорозумінь, розглядати "своє" і "чуже" як частини єдиного світу.

Ознайомлення студентів із соціокультурним аспектом МКК (П. Гуревич, Р. Дарендорф) допомагає їм зрозуміти провідну роль культури, необхідність дотримання ділового етикету в міжкультурному бізнес-середовищі. Знання про соціальні норми поведінки, культурні універсалії та національні особливості (звичаї, традиції інших культур, а також особливості власної культури), сприяють ефективній МКК. На їх основі майбутні менеджери усвідомлюють культурні цінності, вдосконалюють і розвивають свій духовний потенціал, набувають здатності до рефлексії. Можливість встановлювати гуманістичні стосунки, досягати взаєморозуміння, звільнюватися від стереотипів визначає потребу особистості в діалогічній взаємодії, що є єдиним можливим шляхом пізнання інших культур та ефективної взаємодії з ними.

Ученими психологами (А. Асмолов, Дж. Беррі, Р. Берон та ін.) розкрито сутність причин формування стереотипів, узагальнень та упереджень як способів сприйняття соціальної дійсності, психологічних реакцій (абстрагування, фільтрація, спрощення, асоціювання) у взаємодії з представниками інших бізнес-культур. Розуміння причин міжкультурних конфліктів дозволить психологічно підготуватися до можливих утруднень. Формування в процесі МКК довірливих взаємин з партнерами зменшить почуття напруги й психологічного дискомфорту. Усвідомлення психологічної обумовленості щодо прагнення особистості зберегти та захистити свої культурні цінності, установки, стереотипи поведінки сприятиме толерантному ставленню до культурних відмінностей і психологічних особливостей ділових партнерів.

У рамках лінгвістичного аспекту (Е. Верещагін, Гудков, Тер-Мінасова та ін.) студенти усвідомлюють вибірковість сприйняття в міжкультурній комунікації, важливість мовленнєвої гнучкості, опанування вербальним і невербальним кодом культури ділового партнера. Знання ступеня чуттєвості й терпимості до певних тем у різних культурах, політична коректність, набуття фонових знань визначають лінгвістичну готовність майбутніх менеджерів до ефективної МКК.

Вивчення МКК в економічному аспекті (С. Мясоедов, Н. Холден та ін.) виконує пізнавальну, формувальну, мотиваційну функції. Пізнавальна функція відіграє важливу роль в ознайомленні студентів із нормами й реаліями інших бізнес-культур, етикетом ділового спілкування, телефонних переговорів, ділової кореспонденції, публічних виступів тощо. Завдяки формувальній функції в студентів формується готовність до безконфліктної взаємодії з діловими партнерами інших культур, здатність обирати відповідні стилі поведінки, прийоми, стратегії. Мотиваційна функція проявляється в прагненні до безконфліктної співпраці з діловими партнерами як запоруки успішного ведення міжнародного бізнесу.

Мотивація є рушійною силою, яка спонукає людей до діяльності, надає їй спрямованості, орієнтує на досягнення певної мети. Так, **мотиваційно-перцептивний компонент** передбачає наявність зацікавленості студентів у вивченні інших культур, усвідомлення значущості МКК у професійній сфері. Перцепція визначає провідну роль ціннісних орієнтацій майбутніх менеджерів (толерантне ставлення до ділових партнерів, прагнення до безконфліктної взаємодії, цілеспрямованість на плідну співпрацю з бізнес-партнерами, розширення ділових комунікативних контактів, а також усвідомлення й позиціонування себе як представника певної культури, визнання значущості цінностей інших культур). У цілому, мотиваційно-перцептивний компонент характеризується вмотивованістю та цілеспрямованістю майбутніх менеджерів, їх вольовим проявом до співпраці з діловими партнерами інших культур, психоемоційною готовністю до подолання міжкультурних утруднень.

Комунікативно-діяльнісний компонент відображає практичне втілення набутих знань, умінь і навичок з МКК у професійну діяльність: застосування знань щодо ефективних засобів здійснення МКК, умінь обирати оптимальні мовленнєві стратегії та засоби, правильно сприймати вербальний і невербальний коди комунікації, аналізувати власний і сторонній досвід міжкультурної взаємодії з бізнес-партнерами.

Висновки. Теоретичною основою підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК є поняття "досвід", що охоплює когнітивну, психоемоційну, вольову й поведінкову сфери особистості. З урахуванням особливостей МКК теоретично обґрунтовано й проаналізовано компоненти змісту підготовки майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК: концептуально-когнітивний, мотиваційно-перцептивний, комунікативно-діяльнісний. Коцептуально-когнітивний компонент орієнтує майбутніх менеджерів ЗЕД на засвоєння знань щодо процесу МКК на основі багатоаспектного вивчення об'єкта. Набуті вміння й навички в рамках мотиваційно-перцептивного компонента створюють підґрунтя для формування необхідних професійних та особистісних якостей майбутніх фахівців. Комунікативно-діяльнісний компонент уможливить набуття практичного досвіду з МКК: від репродукування відомих способів діяльності за зразком до творчого пошуку нових знань і способів розв'язання проблемних завдань професійної діяльності. Перспективи подальшої роботи у визначеному напрямі полягають у виокремленні критеріїв і показників підготовленості майбутніх менеджерів ЗЕД до МКК.

Використані джерела

1. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України: [гол. ред. В.Г. Кремень]. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Колбіна Т.В. Формування міжкультурної комунікації майбутніх економістів: теоретико-методологічний аспект: Монографія / Т.В. Колбіна. – Х.: ВД "ІНЖЕК", 2008. – 392 с.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
4. Олексенко О.О. Аспектный анализ причин міжкультурних конфліктів у професійній підготовці майбутніх менеджерів / О.О. Олексенко // Нові технології навчання. – 2014. – Вип. 80. – С. 87-90.
5. Философский словарь / [ред. И.Т. Фролов]. – 4-е изд. – М.: Политиздат, 1980. – 444 с.

Oleksenko O.

CONTENT OF TRAINING OF FUTURE MANAGERS OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS FOR CROSS-CULTURAL COMMUNICATION

The article deals with the aims and principles of studying activity in the process of training of future managers of international economic relations for cross-cultural communication as the basis for defining other elements of the pedagogical system, among which the content is the main one. On the basis of theoretical theses and scientific results as for the essence of the notions "training", "process of cross-cultural communication" as well as defining the aims and principles of training, the notion "process of training of future managers of international economic relations for cross-cultural communication" is specified. Taking into account the structure of communication and the peculiarities of the process of cross-cultural communication, the following components of the content of training of future managers of international economic relations for cross-cultural communication are outlined and analysed: conceptual and cognitive, motivational and perceptual, communicative and active.

Key words: components of the content of training, cross-cultural communication, managers of international economic relations.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2015